

Ymchwiliad i'r Ymateb i Stormydd 2024

Canfyddiadau'r gwaith ymgysylltu

Mawrth 2024

Lluniwyd yr adroddiad hwn gan Dîm Ymgysylltu â Dinasyddion y Senedd ar gyfer Pwyllgor Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd a Seilwaith. © Hawlfraint Comisiwn y Senedd 2024 Gellir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw ffurf neu gyfrwng cyhyd ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol neu ddifriol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn y Senedd sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Cynnwys

1.	Crynodeb o'r gwaith ymgysylltu	3
	Cefndir	3
	Amcanion.....	3
	Methodoleg	4
	Cyfranogwyr	4
	Ystyriaethau moesegol	4
	Prif ganfyddiadau	5
2.	Canfyddiadau'r gwaith ymgysylltu.....	6
	Systemau rhybuddio a chyfathrebu aneffeithiol.....	6
	Cymorth a gwydnwch cymunedol	7
	Gwendidau seilwaith:.....	9
	Heriau o ran gwaith paratoi ac ymateb awdurdodau	10
	Anghysondeb mewn cymorth	13
	Effaith ariannol a heriau adfer	14
	Effaith seicolegol ac emosiynol	15
	Angen cynllunio gwydnwch hirdymor	15
3.	Atebion	17
	Atodiad 1: Cwestiynau ar gyfer y cyfweiliad	19

1. Crynodeb o'r gwaith ymgysylltu

Mae'r crynodeb hwn o'r gwaith ymgysylltu yn cynnig trosolwg o gynllun y rhaglen ymgysylltu, y ffordd y'i cyflwynir, a'r canfyddiadau allweddol.

Cefndir

1. Mae Pwyllgor Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd a Seilwaith yn adolygu sawl maes allweddol yn yr ymateb i stormydd gaeaf 2024, gan gynnwys a oedd systemau paratoi, rhagweld a rhybuddio, yn ogystal â gwydnwch seilwaith allweddol fel dŵr, carthffosiaeth, trydan a rhwydweithiau trafnidiaeth i effeithiau stormydd fel llifogydd a thirlithriadau.
2. Aeth y Pwyllgor ati i glywed yn uniongyrchol gan y rhai yr oedd stormydd diweddar y gaeaf wedi effeithio arnynt. Er mwyn hwyluso hyn, cynhaliodd y Tîm Ymgysylltu â Dinasyddion gyfweiliadau ag unigolion o gymunedau ledled Cymru yr oedd naill ai Storm Bert neu Storm Daragh neu'r ddwy wedi effeithio arnynt.

Amcanion

3. Roedd y rhaglen ymgysylltu yn canolbwyntio ar y cylch gorchwyl a ganlyn mewn perthynas â'r ymchwiliad:
 - **Rhybuddio a rhagweld:** a oedd systemau paratoi, rhagweld a rhybuddio yn ddigonol.
 - **Gwydnwch seilwaith:** gwydnwch systemau dŵr a charthffosiaeth, seilwaith dosbarthu trydan, a rhwydweithiau trafnidiaeth i effeithiau stormydd, gan gynnwys llifogydd, tirlithriadau, difrod cwlffertau a llyncdyllau.
 - **Yr effaith ar gymunedau:** rôl tirfeddianwyr, grwpiau cymunedol, a sefydliadau'r trydydd sector.
 - Ymateb awdurdodau cyhoeddus a phreifat.
4. Amcan y cyfweiliadau oedd casglu safbwyntiau a phrofiadau uniongyrchol gan unigolion y mae stormydd diweddar y gaeaf wedi effeithio arnynt. Nod hyn oedd deall effaith Stormydd Bert a Daragh ar gymunedau ledled Cymru yn well, a

nodi heriau, anghenion a meysydd allweddol i'w gwella o ran ymateb i stormydd a pharatoi ar eu cyfer.

Methodoleg

- 5.** Roedd y gwaith ymgysylltu'n cynnwys wyth cyfweiliad ffôn â'r rhai oedd yn cymryd rhan.
- 6.** Cynhaliwyd cyfweiliadau i gasglu safbwyntiau manwl gan unigolion sy'n byw mewn cymunedau y mae stormydd Bert a Darragh wedi effeithio arnynt. Roedd y dull hwn yn ein helpu i ddeall y gwahanol effeithiau ar gymunedau ledled Cymru yn well ac yn galluogi'r rhai a oedd yn cymryd rhan i rannu eu straeon a'u safbwyntiau personol.
- 7.** Roedd cyfweiliadau hefyd yn ei gwneud yn bosibl casglu data ansoddol manwl a oedd yn tynnu sylw at ganlyniadau emosiynol, cymdeithasol ac economaidd y stormydd. Drwy ymgysylltu ag unigolion o gefndiroedd amrywiol, roedd y cyfweiliadau'n darparu amrywiaeth gyfoethog o brofiadau a safbwyntiau, gan helpu i nodi themâu cyffredin yn ogystal â heriau unigryw sy'n wynebu gwahanol gymunedau.
- 8.** At hynny, roedd y cyfweiliadau'n hwyluso gwell dealltwriaeth o ymatebion lleol i'r stormydd, gan gynnwys mecanweithiau ymdopi, gwydnwch cymunedol, ac effeithiolrwydd gwasanaethau brys ac ymdrechion adfer. At ei gilydd, cyfrannodd y dull ansoddol hwn at ddealltwriaeth fwy cynhwysfawr o effeithiau hirdymor y stormydd ar unigolion a chymunedau yng Nghymru.

Cyfranogwyr

- 9.** Cafwyd cyfraniadau gan aelodau o gymunedau y mae stormydd wedi effeithio arnynt yn Sir Gaerfyrddin, Rhondda Cynon Taf, Powys a Wrecsam.
- 10.** Cafodd cyfranogwyr eu recriwtio o amrywiaeth eang o ffynonellau i sicrhau amrywiaeth mewn safbwyntiau ac maent yn cynnwys preswylwyr agored i niwed, perchnogion busnes, perchnogion tai a gweinyddwr clwb chwaraeon.

Ystyriaethau moesegol

- 11.** Roedd pob dull a ddefnyddiwyd yn y prosiect hwn yn cydymffurfio â'r safonau a nodir yng Nghod Ymddygiad y Gymdeithas Ymchwil i'r Farchnad ac yn cydymffurfio â deddfwriaeth diogelu data a diogelu perthnasol i gynnal preifatrwydd yr holl gyfranogwyr a sicrhau eu bod yn cael ei trin yn foesegol.

Prif ganfyddiadau

- 12.** Amlygodd y cyfranogwyr aneffeithiolrwydd rhai systemau rhybuddio neu sianeli cyfathrebu, a dangoswyd pryderon am natur gyffredinol rhybuddion.
- 13.** Mae gwendidau seilwaith hefyd yn bryder sylweddol, gyda sôn am amddiffynfeydd aneffeithiol rhag stormydd a'r angen am seilwaith mwy gwydn. At hynny, mae awdurdodau'n wynebu heriau o ran paratoi ac ymateb, ac mae rhai cyfranogwyr yn teimlo bod cynghorau lleol a'r gwasanaethau brys yn anghofio amdanynt. Mae hyn wedi ychwanegu at effaith seicolegol ac emosiynol stormydd, a nododd rhai cyfranogwyr y trallod meddyliol ac emosiynol a brofwyd.
- 14.** Pwysleisir hefyd yr effaith ariannol a'r heriau adfer, gyda phwysau ac anghydraddoldeb ariannol hirdymor o ran cymorth rhwng stormydd a rhwng preswylwyr a busnesau.
- 15.** Yn olaf, mynegodd y cyfranogwyr awydd am gynllunio gwydnwch hirdymor, gyda galwadau am strategaethau gwell i baratoi i fynd i'r afael â risg hinsawdd yn y dyfodol.

Diolch i bawb a gymerodd rhan ac a gyfrannodd at ganfyddiadau'r gwaith ymgysylltu.

2. Canfyddiadau'r gwaith ymgysylltu

Mae'r adran hon yn amlinellu'r themâu allweddol, y safbwyntiau a'r atebion a fynegwyd gan y bobl a gafodd gyfweiliad.

Systemau rhybuddio a chyfathrebu aneffeithiol

16. Soniodd llawer o'r cyfranogwyr fod y rhybuddion a gawsant yn aml yn rhy gyffredinol ac yn anamserol, gan fethu â chyrraedd y rhai oedd eu hangen yn effeithiol.

17. Mae'r rhai y mae llifogydd wedi effeithio arnynt fwyaf yn teimlo bod y rhybuddion, yn enwedig rhybuddion llifogydd, yn aml yn rhy gyffredinol ac nad ydynt yn darparu ar gyfer lleoliadau daearyddol penodol, sy'n ei gwneud yn anodd rhagweld pryd i weithredu. Er enghraifft, nododd un cyfranogwr ei fod yn cael hysbysiadau am lifogydd yn rheolaidd ar gyfer Powys gyfan, nad ydynt yn aml yn effeithio arno yn uniongyrchol. Mae hyn felly'n arwain at ddiffyg ymddiriedaeth yn y system rybuddio.

"Rydyn ni'n cael rhybuddion rheolaidd nad ydyn nhw'n effeithio arnon ni hyd yn oed. Rydyn ni'n cael rhybuddion ar gyfer Powys gyfan. Pe bawn i'n gweithredu bob tro y byddai'r gloch yn canu, fyddwn i byth yn agor fy siop."

18. Dywedodd rhai cyfranogwyr hefyd eu bod yn teimlo bod y systemau rhybuddio llifogydd yr addawyd iddynt eu bod wedi'u gwella ers "methiannau" Storm Dennis yn 2019 wedi'u gadael i lawr. Ar ôl cael gwybod bod pethau gwych wedi'u rhoi ar waith ers y storm hon, roeddent yn siomedig eu bod wedi wynebu'r un heriau, fel rhybuddion hwyr a chymorth annigonol.

"Rydyn ni'n cael rhybudd gan Cyfoeth Naturiol Cymru, sef rhybudd melyn sy'n cael ei weithredu ar ddau fetr. Rhaid i fi fod yn onest pan gewch chi lifogydd ar bum metr dych chi ddim yn cymryd llawer o sylw ohono".

19. Tynnodd y cyfranogwyr sylw hefyd at yr anghyfartaledd a brofwyd ganddynt o ran y systemau rhybuddio ar gyfer stormydd Bert a Darragh. Nododd y rhai y mae storm Bert wedi effeithio arnynt fod y rhybuddion ar gyfer Storm Darragh yn gliriach ac wedi'u cyhoeddi mewn modd mwy amserol, gan ei gwneud yn bosibl paratoi'n fwy effeithiol ymlaen llaw. Roedd hyn er i Storm Bert achosi difrod sylweddol i ardaloedd fel Rhondda Cynon Taf.

"Na, chawson ni ddim rhybudd am y storm (Bert). Dwi'n gwybod ei bod hi'n anodd rhagweld tirlithriad, ond roedd hi'n llawer gwaeth na'r storm ddaeth wedyn (Storm Darragh). Roedd llawer mwy o rybudd am Storm Darragh na Storm Bert".

20. Roedd rhai unigolion a gafodd ddifrod yn ystod Storm Darragh yn teimlo bod y system rybuddio i bob pwrpas yn eu hysbysu am ddyfodiad y storm, ac roedd y sylw helaeth yn y newyddion yn rhoi gwybod iddynt. Fodd bynnag, nododd eraill, er iddynt gael y rhybuddion, nad oedd y system yn rhoi digon o amser iddynt baratoi'n ddigonol ymlaen llaw ar gyfer y storm ddifrifol, gan eu gadael heb fawr o amser i weithredu cyn i'r storm daro.

"Fe gawson ni'r rhybudd, ac roedden ni'n poeni, ond doedd dim llawer o amser gyda ni i baratoi. Allen ni ddim paratoi llawer. Doedden ni ddim yn disgwyl iddi fod mor wael ac y bydden ni'n colli pŵer."

Cymorth a gwydnwch cymunedol

21. Ar draws cyfweiliadau, mae thema gref o gymorth gymunedol, lle chwaraeodd cymdogion a grwpiau lleol ran hanfodol wrth helpu ei gilydd. Nododd llawer fod ymdeimlad cryf o wydnwch cymunedol yn hanfodol wrth helpu pobl i ymdopi â chanlyniadau uniongyrchol y stormydd ac yn y broses adfer tymor hwy.

"Dim ond trwy argyfwng rydych chi'n dod at eich gilydd fel cymuned."

22. Pan oedd diffyg cymorth swyddogol yn ystod ac ar ôl y stormydd, nododd y cyfranogwyr mai eu cymunedau a ddaeth at ei gilydd i roi cymorth i'w gilydd, yn enwedig i unigolion mwy agored i niwed.

"Y gymuned yn sicr yw'r rhai sydd wedi ein helpu fwyaf. Aeth y tractorau â ni o'n tŷ i'r dafarn yn y pentref. O fewn hanner awr roedd y dafarn yn llawn. Roedd pobl wedi dod â dillad a theganau i ni i'r plant. Cwmni lleol sy'n berchen ar y tŷ rydyn ni bellach yn byw ynddo. Daethon nhw i lawr gydag allweddi ar gyfer y tŷ. Roedd pobl leol a thractorau a pheiriannau cloddio allan yn helpu i glirio'r llanast.

Bydden ni wedi bod ar goll heb ein cymuned."

23. Roedd aelodau'r gymuned oedrannus yn arbennig yn dibynnu'n drwm ar gymorth lleol yn ystod y stormydd. Nododd un cyfranogwr er enghraifft fod ei gymdogion yn gallu rhoi lampau a llusernau iddynt ar ôl iddynt golli pŵer yn ystod Storm Darragh. Pwysleisiwyd ei ddibyniaeth ar gymdogion ac aelodau'r gymuned oherwydd nad oedd gofawyr yn gallu ei gyrraedd oherwydd effaith y storm.

"Roedd rhaid i'n cymdogion ddod draw aton ni gyda lampau a llusernau i roi golau yn y nos. Roedd lamp a ffagel gyda ni. Heb hynny, ni fydden ni wedi cael unrhyw olau o gwbl.

Daeth ein cymdogion i gyd at ei gilydd i helpu ei gilydd."

24. Tynnwyd sylw at rwydweithiau cymunedol, gan gynnwys grwpiau WhatsApp a gwefannau cyfryngau cymdeithasol, fel ffyrdd allweddol o rannu gwybodaeth, cyfathrebu a chefnogi. Pan oedd cyfathrebu o sianeli swyddogol neu awdurdodau yn brin, trwy'r sianeli cyfathrebu hyn y cafodd preswylwyr a pherchnogion busnes wybodaeth.

"Rydyn ni yma i helpu ein gilydd."

"Roedd y ffyrdd i gyd wedi'u blocio o'n cwmpas, ond y ffermwyr aeth allan yn eu tractorau i helpu i glirio ffyrdd. Roedden nhw'n fwy na pharod i helpu."

“Oni bai am y bobl yn y stryd a’r teulu, fyddai ddim gobaith caneri gyda ni. Byddai wedi bod yn y tŷ llawer cyn hynny. Fe wnaethon ni ei gadw (y dŵr) i ffwrdd am gyhyd ag y gallwn.”

Gwendidau seilwaith

25. Ar draws cyfweiliadau, nododd llawer o gyfranogwyr y diffyg gwydnwch seilwaith, gan grybwyll aneffeithiolrwydd yr amddiffynfeydd presennol rhag stormydd. Er enghraifft, tynnodd y rhai y mae llifogydd Storm Bert wedi effeithio arnynt sylw at wendid rhwystrau llifogydd, yn ogystal â’r ffloriardau a’r bagiau tywod a ddarparwyd gan y cyngor ac nad oeddent yn gweithio yn ôl y disgwyl.

“Roedd ein cymydog wedi dechrau rhoi ei ffloriardau ymlaen, ac roedden nhw wedi defnyddio bagiau tywod oedd wedi’u rhoi iddyn nhw. Maen nhw’n fagiau chwyddadwy sydd i fod i weithredu fel bagiau tywod go iawn mewn dŵr. Ond gwnaethon nhw arnofio i ffwrdd. Gallech chi eu gweld yn arnofio o gwmpas yn y dŵr.

Torrodd y dŵr drwy’r ffloriardau. Dwi’n cwestiynu pa mor addas ydyn nhw a dw i heb gael ymateb oddi wrth y cyngor am hyn.”

26. Nododd un cyfranogwr fod llifogydd yn ei stryd o fewn y rhwystr llifogydd oherwydd system ddraenio aneffeithiol, sy’n creu rhagor o heriau pan fydd glaw trwm yn yr ardal.

“Y broblem yw, pan fydd yr afon yn cyrraedd pedwar metr, mae’r bibell yn cael ei blocio a does unman i’r dŵr fynd. Felly, rydyn ni’n dioddef llifogydd o’r tu mewn i’r rhwystr. Mae’r dŵr yn codi drwy’r draeniau.”

27. Nododd cyfranogwyr eraill effeithiau andwyol colli pŵer am gyfnod sylweddol yn ystod Storm Darragh. Dywedodd un cyfranogwr ei fod wedi’i adael heb bŵer am chwech neu saith diwrnod, a dywedodd cyfranogwr oedrannus arall ei fod heb drydan am ddeuddydd.

“Yr hyn roedden ni’n poeni amdano oedd y lifft grisiau. Doedden ni ddim yn gwybod a fyddai’n gweithio. Roedden ni’n poeni y byddai’r

batri (wrth gefn) yn dod i ben. Bydden ni'n mynd lawr y grisiau peth cyntaf yn y bore ac i fyny'r grisiau peth olaf gyda'r nos.

Rhoddodd y cwmni trydan fwyd i'r pentref. Fe ddaethon nhw â fan sglodion o Fanceinion. Ond wnaethon nhw ddim dweud wrthon ni bod hynny'n digwydd – clywson ni oddi wrth gymdogion a roddodd fwyd i ni. Chawson ni ddim rhybudd o ran pryd roedd y pŵer yn dod yn ôl – doedden ni ddim yn gwybod pryd byddai'n dychwelyd o gwbl."

28. Disgrifiodd un cyfranogwr o ardal wledig sut y gwnaeth Storm Darragh ddifrodi'r mast ffôn symudol lleol, gan achosi i'r gymuned gyfan golli signal ffôn am dros wythnos. Ynghyd â thoriadau pŵer, roedd hyn yn gwneud cyfathrebu'n anodd iawn ac yn gwaethygu'r diffyg llinellau tir, gan adael preswylwyr yn teimlo'n ynysig ac yn rhwystredig. Roedd mynediad at signal ffôn yn hanfodol ar gyfer cael gwybodaeth a chymorth drwy grwpiau WhatsApp cymunedol ar-lein a negeseuon ffôn symudol.

"Does dim ffordd o roi gwybod nad yw'r mast ffôn symudol yn gweithio. Byddan nhw'n dweud eu bod yn gwybod nad yw'n gweithio ond roedd yn ymddangos mai ychydig iawn o frys oedd dod i gael y signal symudol i weithio eto."

Heriau o ran gwaith paratoi ac ymateb awdurdodau

29. Datgelodd cyfweiliadau anghydraddoldeb o ran y cymorth a ddarparwyd gan awdurdodau lleol. Er bod rhai cyfranogwyr yn teimlo bod swyddogion wedi cefnu arnynt, a oedd yn eu rhwystro rhag goresgyn effaith y storm, roedd eraill yn credu bod awdurdodau lleol wedi ymateb yn gyflym ac yn effeithiol.

"Dwi wedi cysylltu â'r cyngor lleol ac mae'n teimlo fel nad oes ots gyda neb. Dwi wedi bod yn chwilio am help o unrhyw fath yn y byd. Doedd yr ateb ddim yn ddefnyddiol. Yr ymateb oedd 'cawn ni weld beth allwn ni ei wneud' a dw i heb glywed unrhyw beth."

"Y gair yw esgeulustod".

30. Mewn nifer o gyfweiliadau myfyriwyd ar sut roedd gwaith paratoi annigonol ac ymatebion araf i'r stormydd yn rhwystro'r gwaith adfer. Roedd y rhai y mae llifogydd Storm Bert yn benodol wedi effeithio arnynt yn teimlo eu bod wedi'u gadael i reoli effeithiau byrdymor a hirdymor y difrod yn sgil y storm yn unig. Roedden nhw'n teimlo y gallai awdurdodau fod wedi rhoi rhagor o help.

"Y tro cyntaf i fi weld rhywun o'r cyngor oedd tua 11 o'r gloch a siaradais i ag e. Gofynnais i oes unrhyw siawns y gallwch chi ein helpu i glirio'r dŵr? Dywedodd nad oes. Byddai'n dod i gael gweld i adrodd yn ôl. Allai e ddim siarad â ni am fagiau tywod na rhoi unrhyw gymorth arall. Dywedais i fod angen help arnon ni, a dywedodd fod rhaid i ni aros nes bod lefelau'r afon wedi gostwng.

Roedden nhw'n honni eu bod nhw (y cyngor) wedi'u llethu ac yn dweud nad oedden nhw'n rhagweld y tywydd garw. Ond dwi'n gwybod bod tywydd garw ar y ffordd achos roedden nhw wedi canslo'r holl gemau rygbi dwi'n eu trefnu. Dwi'n credu nad ydyn nhw'n dweud y gwir. Nid yw'n ddigon da.

Cymerodd dros wythnos cyn iddyn nhw geisio clirio'r draeniau. Mae'n dal yn frwnt i gyd ar waelod y stryd nawr."

31. Er gwaethaf sicrwydd gan awdurdodau lleol bod gwersi wedi'u dysgu ers Storm Dennis, mynegodd llawer o gyfranogwyr y mae llifogydd wedi effeithio arnynt rwystredigaeth nad oedd awdurdodau lleol a gwasanaethau brys yn barod o hyd i helpu preswylwyr yn ystod y stormydd. Er enghraifft, sefydlodd un awdurdod lleol linell gymorth llifogydd argyfwng a oedd ar gael 24 awr y dydd i ddarparu cymorth a chynghor. Fodd bynnag, cafodd y llinell ei llethu gan alwadau yn ystod y storm, gan atal cyfranogwyr rhag cael cymorth. Hysbyswyd un preswilydd a lwyddodd i gael ateb yn y pen draw fod yr awdurdod lleol wedi cael ei dorri i ffwrdd o'r ganolfan oedd yn storio bagiau tywod ac fe'i cynghorwyd i brynu tywod o B&Q a llenwi gorchuddion gobenyddion i greu eu hamddiffynfeydd llifogydd dros dro eu hunain. Roedd hyn yn creu rhwystredigaeth ymysg preswylwyr a oedd yn teimlo'n ynysig yn eu hymdrechion i amddiffyn eu cartrefi fel pe na bai neb yn mynd i ddod i helpu neu wneud rhywbeth."

"Os ydyn ni'n mynd i gael ein gadael y lleiaf y gallwn ni ei wneud yw bwrw ymlaen a gwneud ein penderfyniadau gwybodus ein hunain.

Rydyn ni'n gwybod os nad oes rhywun arall yn mynd i ddod yna gallwn ni fwrw ati ein hunain."

"Ces i wybod ar ôl Storm Dennis eu bod nhw'n mynd i geisio sefydlu cynllun rhybuddio rhag llifogydd. Fel cynllun gwarchod cymdogaeth ond byddai unigolyn yn rhybuddio am lifogydd, yn asesu'r sefyllfa ac yn cysylltu â'r cyngor o bosib, ac yn helpu i baratoi pobl. Ddigwyddodd dim byd."

32. Mynegodd rhai cyfranogwyr rwystredigaeth hefyd ag ymateb a chyfranogiad y gwasanaethau brys. Roedd un cyfranogwr yn sownd mewn tŷ oherwydd tirlithriad yn Storm Bert a dywedodd y gwasanaeth tân wrtho y byddai rhaid iddo aros am bedair i bum awr i gael cymorth. Dywedodd na ddaeth neb er iddo ffonio sawl gwaith. Fodd bynnag, roeddent yn gwerthfawrogi caredigrwydd swyddogion heddlu a ymwelodd â nhw i roi teganau yr oeddent wedi'u casglu ar gyfer y plant yn bersonol.

"Dwi ddim yn meddwl eu bod nhw'n sylweddoli pa mor wael oedd hi. Roedd fy chwaer yn eu galw ac unwaith eu bod nhw wedi clywed bod pawb yn y tŷ yn ddiogel, dydw i ddim yn meddwl eu bod nhw'n teimlo ei bod ar frys. Ond allen ni ddim mynd allan o'r tŷ. Daethon nhw ar ôl awr yn y diwedd. Yna, allen nhw ddim mynd â ni allan oherwydd y dŵr. Y tractorau aeth â ni allan."

33. Roedd cyfranogwr arall yn synnu na wnaeth swyddogion heddlu eu helpu yn ystod effaith y storm.

"Erbyn 9:30 roedd y dŵr mor uchel â'r clun oherwydd ein bod ni'n ceisio cadw llygad ar yr afon. Trodd fan heddlu i fyny, stopio, bacio'r fan a gyrru i ffwrdd. Wnaeth e ddim stopio. Roedden ni i gyd ar y stryd - roedden nhw'n gallu ei weld. Ein hymateb oedd chwerthin yn hytrach na gwylltio. Mae'n dangos na allwn ni gael help gan neb. A dyna ni."

34. Fodd bynnag, roedd rhai cyfranogwyr nad oeddent wedi ceisio ymgysylltu'n uniongyrchol â'r cyngor, ond a oedd yn teimlo bod eu hawdurdod lleol yn barod a'u bod allan yn clirio ffyrdd yn syth ar ôl y storm."

Anghysondeb mewn cymorth

35. Nododd un cyfranogwr hefyd yr anghydraddoldeb mewn cymorth rhwng llifogydd a sut roedd yn teimlo nad oedd yn cael cymorth cyson bob tro yr oedd ei fusnes yn dioddef. Er enghraifft, roedd y cyfranogwr yn cael trafferth wrth waredu'r gwastraff a grëwyd gan ddifrod y storm oherwydd ffioedd safleoedd gwaredu gwastraff masnachol.

"Yn y llifogydd cyntaf, ces i gymorth i fynd i mewn i'r domen am ddim i gael gwared ar wastraff. Y tro hwn nid oedd dim o hynny. Mae anghysondeb mewn cymorth rhwng llifogydd."

36. Mae ymdeimlad o annhegwch yn cael ei ategu yn y trafodaethau ehangach ynghylch prosesau adfer a chefnogi yn sgil storm, ac mae pobl yn teimlo bod rhai grwpiau neu ardaloedd wedi cael mwy o sylw nag eraill yn ystod ymdrechion adfer.

37. Roedd rhai cyfranogwyr, fel preswylwyr, yn teimlo eu bod wedi cael dosbarthiad anghyfartal o adnoddau a chymorth o'i gymharu â'r busnesau yr effeithiwyd arnynt yn eu hardal. Roedd un cyfranogwr yn teimlo bod y cyngor yn canolbwyntio'n fwy ar adfer busnesau, gan wneud i'r stryd fawr edrych yn 'hyfryd' eto.

38. Soniodd un cyfranogwr hefyd fod busnesau mawr y mae Storm Bert wedi effeithio arnynt yn gallu denu cymorth allanol, a oedd yn caniatáu iddynt ailagor yn haws. Ar y llaw arall, cymerodd busnesau llai, annibynnol fwy o amser i adfer o effaith llifogydd oherwydd diffyg cymorth allanol.

"Roedd y busnesau mawr yma yn cael help cwmnïau allanol a gallen nhw ailagor pan oedden nhw'n barod. Ond, cefais i fy ngadael i ddelio â'r cyfan ar fy mhen fy hun. Dim ond fy nheulu oedd yn helpu."

Roedd pobl yn gefnogol ar-lein, ond doedd neb yn dod yma i helpu. Alla i ddim dweud nad oedden nhw'n gefnogol, ond doeddwn i ddim yn gweld llawer ohono ar waith."

Effaith ariannol a heriau adfer

39. Soniodd sawl cyfranogwr am y straen ariannol a achoswyd gan ddifrod stormydd, gan gynnwys difrod i eiddo, offer chwaraeon a cholli enillion.

"Collais i tua 20% y tro hwn o'r hyn a redais allan o amser i'w achub. Dw i'n talu am bopeth allan o fy mhoced fy hun, a dwi wedi amcangyfrif fy mod i wedi colli £15,000 o ran colli stoc, colli enillion a glanhau ac ati. Y tro hwn roedd rhaid i fi dalu i drydanwr ailweirio popeth. Dyna gost fawr i fi ei thalu. Nid y llifogydd go iawn sy'n peri'r gofid mwyaf i fi - ond yr wythnosau a'r misoedd wedyn yn ceisio rhoi'r siop yn ôl at ei gilydd. Dyna'r effaith fwyaf - gorfod cau i lanhau."

40. Pwysleisiodd un cyfranogwr yr angen brys am gyllid adfer hygrych, gan nodi'r effaith gadarnhaol sylweddol a gafodd cymorth ariannol ar ei allu i atgyweirio offer chwaraeon a storfeydd a ddifrodwyd yn gyflym ac yn effeithiol yn dilyn Storm Darragh. Gyda chymorth grant gan Chwaraeon Cymru a chyfraniadau drwy ymgyrch GoFundMe, llwyddodd ei glwb chwaraeon i adennill y colledion ariannol a ysgwyddwyd. Fodd bynnag, mynegodd hefyd siom am y diffyg cymorth ariannol gan ei glybiau cyswllt cenedlaethol, er bod ei aelodau yn talu ffi aelodaeth flynyddol.

"Fe glywson ni am y grant (Chwaraeon Cymru) a rhoi cynnig i mewn.... Roedd yn gyflym, yn effeithiol ac yn syml. Doeddwn i ddim yn disgwyl y swm llawn. Heb y grant bydden ni wedi cael trafferth wrth geisio dod o hyd i storfa ychwanegol. Alla i ddim diolch i Chwaraeon Cymru ddigon."

41. Roedd cyfranogwr arall yn falch iawn o fod wedi cael siec annisgwyl am £640 am wasanaeth trydan yr amharwyd arno yn ei ardal.

42. Cafodd rhai cyfranogwyr y mae lifogydd wedi effeithio arnynt gymorth ariannol gan yr awdurdod lleol hefyd, ond dywedwyd nad yw £1,000 'yn crafu'r wyneb' i atgyweirio'r difrod.

43. Pwysleisiodd y cyfranogwyr hynny y mae llifogydd wedi effeithio arnynt dro ar ôl tro oherwydd stormydd hefyd y goblygiadau ariannol i'w gallu i werthu eiddo, gan effeithio ar eu gallu i adfer yn ariannol.

Effaith seicolegol ac emosiynol

44. Siaradodd sawl cyfranogwr am yr effaith emosiynol a achoswyd gan ddifrod y storm. Nododd sawl cyfranogwr yr heriau parhaus y mae llifogydd yn eu hachosi, yn enwedig y straen y mae'n ei roi ar fusnesau a phreswylwyr. Gwnaethant ddisgrifio'r baich meddyliol o ymdopi â chanlyniad y difrod a'r ansicrwydd cyson ynghylch digwyddiadau tywydd eithafol, yn enwedig i'r rhai sy'n wynebu'r aflonyddwch hwn dro ar ôl tro.

45. Pwysleisiodd un cyfranogwr yr effaith a gafodd difrod llifogydd Storm Bert ar ei iechyd meddwl ef, ac ar iechyd meddwl ei bartner. Pwysleisiwyd yr angen am well cymorth iechyd meddwl i'r rhai y mae eu cartrefi'n cael eu difrodi dro ar ôl tro.

46. Disgrifiodd dau gyfranogwr hefyd y trallod emosiynol a deimlodd eu plant oherwydd effaith y storm a'r difrod.

"Roedd fy machgen bach mewn dagrau. Roedd fy mab hynaf yn ofidus iawn ar ôl Storm Dennis am iddo gollu ei deganau i gyd. Dydyn nhw ddim yn deall – dydyn nhw ddim yn gwybod a ydyn nhw" mynd i orfod gadael y tŷ."

"I ddechrau (ar ôl y storm), roedd hyd yn oed rhoi'r tegell ymlaen yn eu dychryn. Roedd fy mhlentyn canol sy'n chwech oed yn y gegin pan ddaeth y wal i lawr felly mae hi wedi dychryn yn fawr. Dydyn nhw ddim yn hoffi bod mewn ystafelloedd ar eu pennau eu hunain o hyd."

Angen cynllunio gwydnwch hirdymor

47. Pwysleisiodd sawl cyfranogwr bwysigrwydd cynllunio hirdymor i baratoi ar gyfer stormydd yn y dyfodol i fynd i'r afael â'r materion a godwyd yn ystod Stormydd Dennis, Bert a Darragh. Mae hyn yn cynnwys gwella seilwaith ffisegol yn ogystal â chryfhau gwydnwch cymunedol. Nododd sawl cyfranogwr eu pryder ynghylch ansicrwydd yr ymateb a'r cymorth a fydd ar gael iddynt yn y dyfodol.

"Dwi wedi sylwi yn y tair gwaith dwi wedi dioddef llifogydd bod y dŵr wedi mynd yn uwch bob tro. Mae'n bendant yn mynd yn waeth. Mae'r

dŵr yn mynd yn uwch ac yn uwch bob tro y cawn ni lifogydd. Roedden nhw'n arfer carthu'r afon bob blwyddyn. Cyn y llifogydd cyntaf doedd dim llifogydd wedi bod mewn 35 mlynedd ac maen nhw wedi rhoi'r gorau i garthu'r afon. Oes unrhyw beth arall y gellir ei wneud i atal llifogydd? Codi'r glannau, amddiffynfeydd. Dwi ddim yn meddwl bod neb yn edrych ar y peth."

48. Pwysleisiodd un cyfranogwr yr angen i osod ceblau o dan y ddaear er mwyn osgoi'r risg o doriadau pŵer ac amlygodd bwysigrwydd sicrhau bod seilwaith yn cael ei addasu ar gyfer tywydd mwy eithafol.

"Roedd ardaloedd enfawr heb drydan oherwydd y ceblau uwchben ar bolion. Wrth i ni weld mwy a mwy o dywydd o ganlyniad i'r argyfwng hinsawdd, mae angen i ni fod yn meddwl am geblau o dan y ddaear. Bydd hynny'n llawer mwy buddiol wrth i ni gael mwy a mwy o stormydd."

49. Pwysleisiodd y cyfranogwr hwn hefyd yr angen i ddatblygu gwydnwch cymunedol i roi gwell gwybodaeth a dealltwriaeth i ffer busnesau a phreswylwyr o ran sut i ymdrin â thywydd mwy eithafol. Mynegwyd bod lledaenu mwy o wybodaeth am bwy yw'r bobl iawn i gysylltu â nhw yn un ffordd o sicrhau gwell strategaethau paratoi sy'n rhoi sylw i gyflwr hinsawdd sy'n gwaethygu.

"Fe wnaeth i fi sylweddoli bod angen i ni fod yn llawer mwy gwydn..... Y ffordd dw i'n ei weld e - wrth i'r trychineb hinsawdd waethygu, bydd rhaid i ni ddibynnu mwy ar ein gilydd a llai ar y cyngor oherwydd bydd yn broblem rhy fawr i awdurdodau lleol neu'r Senedd ddelio â hi. Felly, mae angen i ni fod wedi adeiladu hyb cymunedol i ddelio â hi a gwybod pwy yw'r bobl iawn sy'n gallu helpu. Dwi ddim yn gwybod sut rydych chi'n datblygu gwydnwch cymunedol, ond mae angen i ni fod yn fwy parod - ddim yn siŵr sut rydyn ni'n gwneud hynny. Drwy ddatblygu hyb cymunedol efallai."

3. Atebion

Yn yr adran hon, rydym yn cyflwyno casgliad o syniadau a awgrymwyd gan gyfranogwyr yn ystod y sesiynau ymgysylltu. Mae'r syniadau hyn yn cynrychioli safbwyntiau amrywiol er mwyn ceisio gwella'r sefyllfa sydd ohoni.

50. Cynigiwyd y ffyrdd ymlaen isod gan gyfranogwyr fel llwybrau posibl ar gyfer newid cadarnhaol ac fe'u rhennir yma i ysbrydoli trafodaeth bellach ac ystyriaeth ynghylch ymatebion i stormydd yn y dyfodol:

1. **Rhybuddion llifogydd wedi'u targedu a gwell cyfathrebu:** Dylai rhybuddion llifogydd ganolbwyntio ar ardaloedd penodol er mwyn sicrhau eu bod yn fwy perthnasol, ac mae systemau cyfathrebu gwell yn sicrhau bod gwybodaeth amserol, leol yn cyrraedd y rhai sydd mewn angen. Mae hefyd angen rhybuddion prydlon a lledaenu manylion y gwasanaeth cymorth yn effeithiol yn ystod stormydd difrifol.
2. **Crymuso cymunedau:** Roedd cyfranogwyr yn teimlo bod angen rhagor o wydnwch cymunedol fel y gallant gymryd rhan weithredol wrth adfer yn sgil stormydd. Mae hyn yn cynnwys annog a chefnogi rhwydweithiau cymunedol er mwyn i bobl allu helpu ei gilydd a pharatoi gan wybod at bwy i droi am gymorth a chefnogaeth.
3. **Symleiddio cymorth a sicrhau ei fod yn cael ei roi yn gyfartal:** Sicrhau bod cymorth cyfartal yn cael ei roi i bob ardal yr effeithir arnynt i wneud yn siŵr bod ymdrechion adfer preswylwyr a busnesau yn deg.
4. **Buddsoddi mewn seilwaith gwydn** Lleihau difrod yn sgil stormydd yn y dyfodol. Mae hyn yn cynnwys carthu afonydd, symud ceblau uwchben o dan y ddaear a diogelu mastiau ffôn.
5. **Gwell cymorth gan awdurdodau lleol:** Roedd galw am well cymorth gan y gymuned a'r cyngor lleol, yn enwedig mewn gwaredu gwastraff ac ymdrechion adfer ar ôl llifogydd.
6. **Sicrhau trefniadau paratoi a chydlynw gwell gwasanaethau brys** i ymateb yn effeithiol.

7. Datblygu cynllunio gwydnwch hirdymor i fynd i'r afael â risgiau hinsawdd yn y dyfodol.

Atodiad 1: Cwestiynau ar gyfer y cyfweliad

Roedd y cwestiynau a ganlyn yn ganllaw hyblyg ar gyfer y grwpiau ffocws a'r cyfweliadau.

1. Systemau Paratoi, Rhagweld a Rhybuddio

- Cyn y storm, gawsoch chi unrhyw rybuddion oddi wrth awdurdodau lleol neu o ffynonellau eraill? Pa mor glir ac amserol oedd yr wybodaeth a gawsoch chi?
- Pa mor dda ydych chi'n meddwl bod y systemau paratoi a rhagweld wedi gweithio ar gyfer y storm hon? Oedden nhw'n ddigonol i'ch helpu i gymryd y camau cywir ymlaen llaw?
- Wrth edrych yn ôl, oes unrhyw beth am y system rybuddio y gellid bod wedi'i wella i wneud i chi deimlo'n fwy parod?

2. Gwydnwch Seilwaith

- Pa seilwaith (e.e. dŵr, carthffosiaeth, trydan, ffyrdd) yn eich ardal chi y mae'r storm wedi effeithio arno fwyaf? Oedd unrhyw wasanaethau yr amharwyd arnyn nhw am gyfnod estynedig?
- Pa mor dda oedd y seilwaith lleol ar gyfer delio ag effeithiau'r storm? Oedd gwendidau penodol (fel llifogydd neu dirlithriadau) oedd yn ei gwneud hi'n anoddach adfer?
- Sut wnaeth difrod i seilwaith (fel llyncdyllau, cwlfertau neu ffyrdd sydd wedi'u difrodi) effeithio ar eich bywyd bob dydd a'ch gallu i symud yn ystod ac ar ôl y storm?
- Oeddech chi'n wynebu unrhyw heriau mawr oherwydd colli cyfleustodau (fel pŵer neu ddŵr) ar ôl y storm? Pa mor hir gymerodd i adfer y gwasanaethau hyn, a sut wnaeth hyn effeithio ar eich cymuned?

3. Yr effaith ar gymunedau a rôl tîrfeddianwyr, grwpiau cymunedol, a sefydliadau'r trydydd sector

- Sut wnaeth y storm effeithio ar eich cymuned yn gyffredinol? Oedd grwpiau penodol (oedrannus, teuluoedd, aelwydydd incwm isel) yr oedd yn ymddangos eu bod yn fwy agored i niwed neu yr effeithiwyd arnynt fwy?
- Beth oedd effeithiau byrdymor a hirdymor y stormydd?
- Oedd unrhyw sefydliadau preifat (e.e. busnesau, tirfeddianwyr) wedi chwarae rhan wrth gefnogi'ch cymuned yn ystod neu ar ôl y storm? Sut wnaethon nhw gyfrannu at y broses adfer?
- Welsoch chi unrhyw gefnogaeth neu gymorth gan grwpiau cymunedol (e.e., grwpiau gwirfoddol lleol, cymdeithasau cymdogaeth) yn ystod y storm neu yn y cyfnod adfer? Pa mor ddefnyddiol oedd y gefnogaeth hon?
- Sut wnaeth sefydliadau trydydd sector (er enghraifft, elusennau) helpu'ch cymuned yn ystod y storm neu ar ôl hynny? Gawsoch chi unrhyw gymorth uniongyrchol oddi wrth y sefydliadau hyn?
- Wrth edrych yn ôl, oedd unrhyw fylchau mewn cymorth cymunedol neu wasanaethau rydych chi'n teimlo y dylen nhw fod wedi cael sylw? Sut allai tirfeddianwyr, grwpiau cymunedol neu sefydliadau'r trydydd sector fod yn fwy effeithiol?
- Oedd unrhyw ymdrechion i ailadeiladu neu gefnogi'r rhai a ddioddefodd fwyaf oherwydd y storm? Sut ddaeth y gymuned at ei gilydd i adfer?